

UDK 808.62–56

Izvorni znanstveni rad

Primljen 28. rujna 1999.

Prihvaćen za tisak 22. prosinca 1999.

Mirko Peti

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Strossmayerov trg 2

10000 Zagreb

Elektronička pošta: mpeti@ihjj.hr

Što subjekt i predikat znače

Kao sintaktičke kategorije gramatičkoga rečeničnog ustrojstva subjekt se i predikat, uz već postojeću definiciju po gramatičkim svojstvima oblika kojima se subjekt i predikat izriču, u ovom tekstu definiraju i po semantičkim svojstvima oblika kojima su, iz opreke jedna prema drugoj, u svojoj semantički nebrojivoj pojedinačnosti, obilježene subjektna i predikatna riječ. Uz gramatički aspekt odnosa subjekta i predikata, koji je već opisan, ovdje se sada opisuju i semantički aspekt tog odnosa.

Čemu pitanje o značenju subjekta i predikata? Nije li izričitim definiranjem tih dvaju glavnih dijelova rečenice isključivo s gramatičkoga gledišta (Katičić 1986: 35, 72) to pitanje u lingvistici konačno skinuto s dnevnoga reda? Moglo bi se reći da jest, kad je riječ o samoj definiciji subjekta i predikata, o utvrđivanju onoga što subjekt i predikat jesu. Sva dotadašnja pitanja o mogućim značenjima subjekta i predikata kao i odgovori na njih tom se definicijom ostavljaju po strani. Da bi se subjekt i predikat moglo valjano definirati gramatički, moralo ih se u definiciji osloboditi značenja koja su im pripisivana: iz logike, teorije obavijesti, semantike, pragmatike i sl. (Katičić 1971: 80–87, Welte 1974: s. v. Subjekt, Prädikat, Simeon 1969: s. v. subjekt, predikat, Lyons 1994: 430–436, Mihačević 1998: 130–132)

Definiraju li se subjekt i predikat po gramatičkim svojstvima oblika po kojima se riječi uvrštavaju u rečenicu, onda ih je po tim oblicima u rečenici relativno lako moguće prepoznati i međusobno razlikovati. Predikat je riječ s gramatičkim kategorijama lica, vremena, načina i vida, koja sama sebi u rečenici otvara mjesto. Subjekt je riječ u nominativu kojoj je mjesto u rečenici jednoznačno otvoreno predikatnom riječju (Katičić 1986: 35, 72). Doda li se tomu i podatak da se subjekt i predikat slažu u

licu i broju (Katičić 1986: 72), o tim je dvama glavnim dijelovima rečenice i njihovu međusobnom odnosu rečeno sve bitno u gramatičkim okvirima njihove definicije. U takvim okolnostima, uz poznata leksička značenja riječi kojima se subjekt i predikat izriču, nema potrebe pitati se još i što znače.

Od mnoštva kategorija sadržanih u predikatu: kategorije lica, vremena, načina i vida, kategorije radnje, stanja i zbivanja i kategorije leksičkoga značenja, ne sudjeluju sve kategorije u definiciji predikata, nisu za tu definiciju sve jednako mjerodavne. Za definiciju predikata u gramatičkome rečeničnom ustrojstvu mjerodavne su samo kategorije lica, vremena, načina i vida. Samo su te kategorije, s kategorijom lica kao dominantnom, gramatičke kategorije, i samo one određuju predikat kao sintaktičku kategoriju gramatičkoga rečeničnog ustrojstva. Kategorije radnje, stanja i zbivanja i kategorija leksičkoga značenja semantičke su kategorije i one ne određuju predikat kao sintaktičku kategoriju gramatičkoga rečeničnog ustrojstva. Radnjom, stanjem i zbivanjem predikatni se glagol definira kao rijek, a to je temeljna kategorija sadržajnoga rečeničnog ustrojstva, koje u gramatičkome nije sadržano (Katičić 1986: 24, 32).

Ono što ne ulazi u definiciju predikata, iz koje se izvodi i definicija subjekta, ne može ući ni u definiciju subjekta. Ako u definiciju predikata ne ulaze radnja, stanje i zbivanje, u definiciju subjekta ne mogu ući vršitelj radnje i trpitelj stanja, agent, pacijens i instrument. Subjekt kao agent, instrument i pacijens određeni su po različitom odnosu imenskih riječi kojima se izriču prema glagolskoj radnji. A to u definiciju gramatičkoga subjekta ne ulazi. Tko radnju vrši, i na koji način, i vrši li je ikako, za odredbu gramatičkoga subjekta kao imenske riječi u nominativu koja se u licu i broju slaže s predikatnom riječju nije bitno. Subjekt ni kao pojam, ni kao riječ o kojoj se govori, tj. logički subjekt, ni kao tema, nisu određeni licem predikatnoga glagola. Licem predikatnoga glagola kao gramatički je subjekt određena samo imenska riječ u nominativu. Kao pojam i kao riječ o kojoj se govori subjekt je određen po logičkim i obavijesnim kriterijima. Pojam kao termin upućuje na logiku, a riječ o kojoj se govori na poznatost kao temeljno svojstvo obavijesnoga subjekta (teme) u obavijesnome ustrojstvu rečenice (Katičić 1971, Peti 1997: 6–14).

Budući da su iz gramatičke definicije subjekta i predikata sva moguća značenja tih dvaju rečeničnih dijelova metodološki uklonjena, uz konstataciju da je glagolska riječ uči, po navedenim predikatnim kategorijama, u rečenici Učenik uči predikat, a imenska riječ učenik, po nomina-

tivu u kojemu se nalazi, subjekt, nema nikakva razloga ni opravdanja pitati se još i to što predikat uči i subjekt učenik tu znače. Te riječi tu znače ono što kao leksemi, učiti i učenik, znače u leksičkom sustavu hrvatskoga jezika, koji se sustav na razinama nižim od sintakse: glasova, oblika i značenja, sa sintaktičkoga gledišta za upotrebu u rečenicama pretpostavlja kao uređen i poznat (Katičić 1986: 13). Ni u rečenicama s imenskim predikatom, tipa Učenik je marljiv, najčešće nema poteškoća s utvrđivanjem što je u takvim rečenicama subjekt (učenik) a što predikat (je marljiv).

No nisu svi gramatički konteksti u rečenicama hrvatskoga jezika za prepoznavanje subjekta i predikata tako jednoznačni kao ovi koji se ovdje navode. Tako se u govornom nizu tipa Bila je brodica u luci po gramatičkim svojstvima oblika ne može jednoznačno utvrditi je li imenska riječ u nominativu (brodica) tu gramatički subjekt ili dio imenskoga predikata, predikatno ime. Zašto? Zato što imenska riječ u nominativu (brodica) u tom nizu po gramatičkim svojstvima oblika u kojemu se nalazi, nominativu, može biti i jedno i drugo, i subjekt i predikatno ime. Taj je niz sintaktički dvoznačan (Peti 1997: 25).

U takvim okolnostima samo se po gramatičkom obliku, bez dodatnih kriterija, ne može znati kad je imenska riječ u nominativu u njemu jedno a kada drugo. A ne može se, s druge strane, prihvatiti ni stav tradicionalne gramatike po kojemu se takav slučaj rješava na način da se imenska riječ u nominativu (brodica) u navedenom govornom nizu tumači isključivo kao subjekt. Želi li se taj govorni niz opisati sintaktički iscrpno, jedna se mogućnost tumačenja imenske riječi u nominativu, ona predikatna, tu ne može zanemariti na račun druge, one subjektne.

O tome da se u navedenom govornom nizu s gramatičkoga gledišta imenska riječ u nominativu može tumačiti i kao subjekt i kao predikatno ime nema dvojbe. Dvojba postoji samo oko toga kako utvrditi kad je u takvom slučaju imenska riječ u nominativu subjekt a kada predikatno ime. Da bi se to utvrdilo, nužno je u opis subjekta i predikata uvesti pretpostavku o razlikovnosti među njima po značenju. Po toj pretpostavci imenska riječ u nominativu (brodica) u funkciji subjekta ne znači isto što znači u funkciji imenskoga predikata, predikatnoga imena. U funkciji subjekta znači jedno, a u funkciji predikata drugo. Ondje gdje ih se ne može razlikovati po gramatičkom obliku riječi kojom se izriču, subjekt će se i predikat morati razlikovati po značenju.

Pitanje što subjekt i predikat znače mimo izričitu gramatičku odredbu subjekta i predikata i pitanje što subjekt i predikat znače unutar

te odredbe dva su metodološki potpuno različita pitanja, uz koja se očekuju i dva različita odgovora. Pitati se o značenju subjekta i predikata nema puno smisla u okolnostima u kojima subjekt i predikat nisu definirani izričito gramatički. Zašto? Zato što se tada još pouzdano ne zna što su subjekt i predikat. Umjesto po gramatičkim svojstvima oblikā, subjekt se i predikat u takvim okolnostima i definiraju zapravo samo po značenju. A onomu što u gramatici nije definirano gramatički, značenje se lingvistički valjano ne može odrediti. Pitanje o značenju subjekta i predikata pokazuje se tada metodološki neprimjerenim. Primjer su za to različite definicije subjekta i predikata izvedene po semantičkim kriterijima koje se *ad hoc* uključuju u gramatičko ustrojstvo rečenice (subjekt kao logički subjekt, subjekt kao vršitelj radnje, subjekt kao tema, subjekt kao glavna riječ u rečenici, pojam o kojemu se govori, itd.).

Da bi se odgovorilo na pitanje što subjekt i predikat znače, nužno je gramatički precizno odrediti što su subjekt i predikat, i kakav je među njima odnos. A to se upravo čini gramatički utemeljenom definicijom subjekta i predikata. Tek nakon tako utemeljene definicije moguće je subjekt i predikat definirati i semantički, po značenju. Gramatičkom se opisu tih dvaju dijelova rečenice tada pridružuje i njihov sintaktički zasnovan semantički opis.

I na gramatičkoj i na semantičkoj razini između subjekta i predikata moguće je utvrditi odnos zavisnosti. Zavisnost među tim dvama dijelovima rečenice na gramatičkoj razini nije jednaka zavisnosti među njima na semantičkoj razini.

Odnos je zavisnosti među subjektom i predikatom na semantičkoj razini obratan od odnosa zavisnosti među njima na gramatičkoj razini. Na gramatičkoj razini zavisnost je takva da subjekt ovisi o predikatu, a na semantičkoj, obratno, predikat o subjektu. Ovisnost se subjekta o predikatu na gramatičkoj razini ogleda u tome što predikat kao riječ s gramatičkom kategorijom lica i broja u rečenici otvara mjesto subjektu kao riječi u nominativu, npr. uči → učenik, uče → učenici. Gramatička obavijest o licu, padežu, rodu i broju među tim dvjema kategorijama teče od predikata prema subjektu. Bez izrečenoga predikata koji tu obavijest sadrži riječ u nominativu ne može se u rečenici pojaviti kao subjekt.

Ovisnost se predikata o subjektu na semantičkoj razini ogleda u tome što subjekt, kao riječ u nominativu kojoj mjesto u rečenici gramatički otvara predikat, svojim značenjskim obilježjem konkretnosti konkretizira leksički sadržaj predikatne riječi, koji je nekonkretan, upućujući na njegovo ostvarivanje u konkretnoj izvanjezičnoj situaciji ozna-

čenoj subjektivnoj riječi. Semantička obavijest o ostvarivanju leksičkoga sadržaja predikatne riječi u konkretnoj izvanjezičnoj situaciji među tim dvjema kategorijama teče od subjekta prema predikatu: učenik → uči, učenici → uče. Leksički je sadržaj predikatnih glagola uči i uče u tom obliku, finitnom, sam za sebe značenjski nekonkretan, te bi takav i ostao da ga u rečenici značenjski ne konkretiziraju subjekti učenik i učenici. Sintaktička funkcija subjekta na semantičkoj razini u rečenici i jest upravo to da konkretizira značenjski nekonkretan leksički sadržaj predikatne riječi. Po toj funkciji subjekt i ima značenje konkretnosti. Bez izrečenoga subjekta, kojemu po gramatičkim svojstvima oblika predikat u rečenici otvara mjesto, značenje se toga predikata, ostavši nekonkretno, u rečenici ne bi moglo ostvariti.

U rečenici dakle gramatički dominira predikatna riječ, određujući tip sintaktičkoga odnosa prema subjektivnoj riječi: gramatičkim joj svojstvima svoga oblika u rečenici otvara mjesto. S druge pak strane u rečenici semantički dominira subjektivna riječ, kojoj je mjesto otvoreno predikatnom riječi, riječ sa značenjskim obilježjem konkretnosti, određujući tip sintaktičkoga odnosa prema predikatnoj riječi: za ostvarivanje njezina leksičkoga sadržaja upućuje na konkretnu izvanjezičnu situaciju koja je subjektivnoj riječi označena.

O tome koji je od dvaju glavnih dijelova rečenice o kojemu ovisan, predikat o subjektu ili subjekt o predikatu (Walter 1984: 260, Silić 1993: 16), u lingvistici postoje oprečna mišljenja. Jedni (mladogramatičari i njihovi sljedbenici) misle da je predikat ovisan o subjektu, kao glavnoj riječi u rečenici, pojmu o kojemu se govori, onomu zbog čega se rečenica i izriče. Drugi (strukturalisti, generativci i njihovi sljedbenici) misle, obratno, da je subjekt ovisan o predikatu, kao glavnoj riječi u rečenici koja gramatičkom kategorijom lica sama sebi u njoj otvara mjesto. Nepomirljivost navedenih stavova u vezi s tim pitanjem ovdje se razrješava time što se precizira na kojoj je razini koji od dvaju rečeničnih dijelova o kojemu ovisan: na gramatičkoj razini subjekt je ovisan o predikatu, a na semantičkoj predikat o subjektu¹.

---

¹ Kritički se osvrćući na teoriju valentnosti, u vezi s tumačenjem statusa dopuna uvjetovanih valentnošću glagola, Silić (1993:16) s pravom drži da "bi bilo dobro kad bi se ovdje (u vezi s problemom o kojemu je riječ) vodilo računa o (po našem mišljenju prijeko potrebnoj) razlici između pojma 'zavisnost' i pojma 'podređenost'." Pojam zavisnosti valjalo bi rezervirati za tumačenje odnosa (upravnoga) glagola i dopune u nominativu-

Na taj se način, dopunjavanjem tvrdnji o zavisnom odnosu jednoga rečeničnog dijela prema drugome, posredno daje za pravo i jednoj i drugoj strani. Budući da se u sklopu mladogramatičarskih gledanja subjekt shvaća više logički a manje gramatički, tvrdnje o zavisnosti predikata o subjektu u tom su kontekstu ne samo legitimne nego i lingvistički opravdane. Kako, s druge strane, strukturalisti, generativci i njihovi sljedbenici u sklopu shvaćanja jezika samo kao forme predikat definiraju isključivo s gramatičkoga gledišta, kao riječ obilježenu kategorijom lica koja po licu u rečenici otvara mjesto i subjektu, imenskoj riječi u nominativu, i njihove su tvrdnje o zavisnosti subjekta o predikatu u tom kontekstu također ne samo legitimne nego i lingvistički opravdane.

Sada se, uvažavajući razloge i jednih i drugih, može reći: subjekt je o predikatu ovisan gramatički, gramatičkim svojstvima svog oblika, i po tome je predikat glavna riječ u rečenici, a predikat je o subjektu ovisan semantički, po značenju, i po tome je glavna riječ u rečenici subjekt. Opravdano je stoga o subjektu i predikatu govoriti kao o dvama glavnim rečeničnim dijelovima. Svaki je taj dio glavni prema drugomu na način koji u njihovu međusobnom odnosu utemeljuje njegovu specifičnu sintaktičku funkciju.

Želi li se u rečenici sustavno opisati semantičko-pragmatički aspekt funkcioniranja jezika u segmentu odnosa subjekta i predikata, uz svaku je riječ u nominativu u funkciji subjekta nužno pretpostaviti konkretnu

---

-subjektu, a pojam podređenosti za tumačenje odnosa (upravnoga) glagola i dopuna u genitivu, dativu, akuzativu i instrumentalu, odnosno prepozicionalnih i adverbijalnih dopuna. Po Silićevu mišljenju, s kojim se slažemo, to je terminološko razlikovanje nužno zbog toga što narav odnosa u prvom i u drugom slučaju nije ista. Zavisnost kao dvosmjerna pojava, za razliku od podređenosti kao jednosmjerne, "pretpostavlja uzajamnost odnosa: onoliko koliko dopuna u nominativu-subjektu zavisi od (upravnoga) glagola toliko (upravni) glagol zavisi od dopune u nominativu-subjektu." S dopunama u genitivu, dativu, akuzativu i instrumentalu, odnosno prepozicionalnim i adverbijalnim dopunama nije tako. Tu su dopune podređene glagolu, pa je odnos među njima ireverzibilan, a "odnos je (upravni) glagol : dopuna u nominativu-subjektu reverzibilan". Na osnovi izloženoga Silić u kritičkoj formi zaključuje: "Čini nam se da je tu (po našem mišljenju važnu) činjenicu mono(verbo)centrična teorija rečenice zanemarila, odnosno da je izložena dva odnosa izjednačila (eda bi se mogla dokazati?)". Dodajemo: sintaktički se odnos zavisnosti među subjektom i predikatom, na gramatičkoj i na semantičkoj razini, u sklopu teorije valentnosti kako ju je utemeljio L. Tesnière ne može valjano protumačiti.

izvanjezičnu situaciju kao semantičku kategoriju koja je njome označena². Potrebno je to učiniti zato da se protumači ostvarivanje leksičkoga sadržaja predikatne riječi u takvoj situaciji. Izvanjezična situacija označena u rečenici predikatnom riječju, npr. uči, nekonkretna je, i leksički se sadržaj te riječi u svojoj gramatički ličnoj formi u njoj ne može ostvariti, ostaje nekonkretiziran. Bez subjektne riječi, kojoj otvara mjesto, predikatna se riječ kao nositeljica predikatnih kategorija (lica, vremena, načina i vida) u rečenici koju utemeljuje može ostvariti samo gramatički: Uči ili Uče.

Kad su pak predikatnoj riječi gramatička svojstva za otvaranje mjesta subjektu dokinuta, tj. neutralizirana, kad ta riječ nema ni oznake lica ni oznake broja, pa subjekta uz nju zbog toga ne samo da nema nego ga ne može ni biti, kao u rečenici tipa Izvozilo se stoku i kukuruz, tada se predikatna riječ u rečenici koju utemeljuje, suprotno prethodnom slučaju, ostvaruje samo semantički, izricanjem bezličnosti onoga što ta riječ znači, njezina bezličnoga značenja³. Leksički se sadržaj te riječi tada u svojoj bezličnoj formi ostvaruje u nekonkretnoj izvanjezičnoj situaciji koja je tom riječju označena. Leksički se sadržaj predikatne riječi u nekonkretnoj izvanjezičnoj situaciji koja je njome označena može dakle ostvariti samo u svojoj bezličnoj formi, kad se toj riječi dokinu grama-

---

² Konkretnu izvanjezičnu situaciju označenu subjektom riječju valja razlikovati od bilo koje stvarne konkretne izvanjezične situacije. Konkretna je izvanjezična situacija označena subjektom riječju na metajezicičkoj razini kategorijalno određena, kao sastavni dio jezika, i s nekonkretnom je izvanjezičnom situacijom označenom predikatnom riječju član kategorije izvanjezične situacije, a stvarna konkretna izvanjezična situacija, koja nije označena bilo kakvom riječju, nego se javlja kao nešto što je samo iskustveno dostupno, nije kategorijalno određena, kao član kategorije izvanjezične situacije, i nije sastavni dio jezika nego je sastavni dio izvanjezične zbilje. Stvarna konkretna izvanjezična situacija nema opreke u stvarnoj nekonkretnoj izvanjezičnoj situaciji, kao što konkretna izvanjezična situacija označena subjektom riječju ima opreku u nekonkretnoj izvanjezičnoj situaciji označenoj predikatnom riječju. To je tako zato što stvarne nekonkretno izvanjezične situacije nema, ne postoji; sve su stvarne izvanjezične situacije samo konkretne. Nekonkretna izvanjezična situacija postoji samo na razini semantičke organizacije jezičkoga znaka, označena predikatnom riječju, u opreci prema konkretnoj izvanjezičnoj situaciji koja je označena subjektom riječju.

³ Da bezlične rečenice ne pripadaju gramatičkom nego semantičkom ustrojstvu rečenice v. u Katičić 1986, 77.

tička svojstva kojima ona u rečenici otvara mjesto subjektu. U gramatički ličnoj formi leksički se sadržaj predikatne riječi u nekonkretnoj izvanjezičnoj situaciji koja je njome označena ne može ostvariti.

U rečenici Uči ostvaren je samo gramatički sadržaj predikatne riječi: i lice i vrijeme i način i vid. Po tome je, s gramatičkoga gledišta, ta rečenica i sa samim predikatnim glagolom potpuna. Jedino u njoj nije ostvaren leksički sadržaj toga glagola. Taj je sadržaj nesporan, jezično postoji, i može ga se leksikografski definirati, ali u rečenici u kojoj je glagol s tim sadržajem predikat on se ne ostvaruje. Da bi se ostvario, mora se konkretizirati. A u rečenici u kojoj se nalazi to ne može. To tu gramatički potpunu rečenicu čini nepotpunom sa semantičkoga gledišta.

Leksički sadržaj predikatnoga glagola u njoj se ne ostvaruje zato što se nema u čemu ostvariti. To što riječ uči znači njome se u tom obliku, predikatnom, u izvanjezičnoj zbilji označuje kao nekonkretna izvanjezična situacija. A za ostvarivanje njezina leksičkog sadržaja u tom obliku potrebna je konkretna izvanjezična situacija. Takva se situacija u rečenici označuje subjektom riječu, kojoj predikat gramatičkom oznakom kategorije lica i broja u njoj otvara mjesto: učenik. Dobivajući od predikata gramatičko lice, subjektna riječ (učenik), zauzvrat, predikatnoj daje semantičko lice: nekonkretiziran i stoga značenjski bezličan leksički sadržaj predikatne riječi (uči) upućivanjem na njegovo ostvarivanje u konkretnoj izvanjezičnoj situaciji (učenik) konkretizira i time ga čini značenjski ličnim.

Na pitanje postavljeno u naslovu, što subjekt i predikat znače, može se dakle odgovoriti: subjekt znači konkretnost, a predikat nekonkretnost. Osim svojih gramatičkih oblika, određenih gramatičkim svojstvima riječi kojima se izriču, subjekt i predikat kao pojedinačne riječi imaju i svoje po značenju jednoznačno određene semantičke oblike. To je i za subjektu i za predikatnu riječ semantički oblik pojedinačnosti i iz njega izvedena značenjska obilježja konkretnosti i nekonkretnosti. Konkretnost je značenjsko obilježje subjektne, a nekonkretnost značenjsko obilježje predikatne riječi.

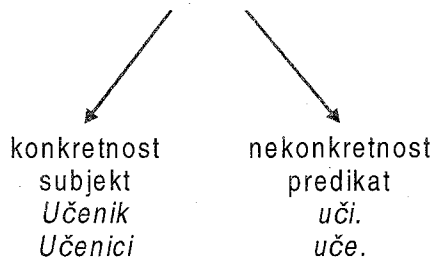
Ono što se u rečenicama Učenik uči i Učenici uče označuje subjektivnim riječima učenik i učenici kao ono što one znače značenjski je iz odnosa prema predikatnim riječima uči i uče u tim rečenicama obilježeno kao konkretno. Ono što se u istim rečenicama označuje predikatnim riječima uči i uče kao ono što one znače značenjski je iz odnosa prema subjektivnim riječima učenik i učenici u tim rečenicama obilježeno kao nekonkretno. Iz opreke po značenju s predikatnom subjekt je dakle u reče-

nici obilježen konkretnošću onoga što znači, a predikat iz opreke po značenju sa subjektom nekonkretnošću onoga što znači. Što god leksički značila riječ kojom se u rečenici izriče subjekt, to je značenje u opreci s kontekstualno uvjetovanim značenjem predikatne riječi konkretno. Što god leksički značila riječ kojom se u rečenici izriče predikat, to je značenje u opreci s kontekstualno uvjetovanim značenjem subjektne riječi nekonkretno.

Konkretnost i nekonkretnost nisu leksička značenja riječi kojima se izriču subjekt i predikat. Leksička su značenja riječi kojima se izriču subjekt i predikat razna, od rečenice se do rečenice mijenjaju, i ima ih toliko koliko u jeziku ima leksema kojima se subjekt i predikat mogu izreći, a konkretnost su i nekonkretnost stalna kategorijalna značenja subjekta i predikata, uvjetovana gramatičkim kontekstom u kojemu se odnos među tim dvama glavnim dijelovima rečenice ne tumači po gramatičkim odnosima nego po značenju. Ta značenja nisu ni u kakvoj vezi s podjelom imenica na konkretne i apstraktne (nekonkretno) glede konkretnosti i apstraktnosti (nekonkretnosti) onoga što se tim imenicama u izvanjezičnoj zbilji označuje (Babić i dr., 1991: 481, Barić i dr., 1997: 100–101). Uvjetovana gramatičkim kontekstom u kojemu se nalaze riječi kojima se u rečenici izriču subjekt i predikat, konkretnost subjekta i nekonkretnost predikata značenjska su obilježja njihova semantičkog oblika pojedinačnosti. Pojedinačnost je semantički oblik kategorije nebrojivosti. Kao na gramatičkoj razini oznakama kategorije lica i broja, tim su oblikom kategorije nebrojivosti subjektna i predikatna riječ obilježene na semantičkoj razini. Shematski se to može prikazati ovako:

Semantički oblik pojedinačnosti

Semantičkim oblikom pojedinačnosti riječ nije obilježena samim time što je u jeziku pojedinačna, kao leksem, prema ostalim riječima, koje su svaka za sebe na isti način također pojedinačne. Semantičkim oblikom

pojedinačnosti riječ je obilježena samo onda kad se njome to što ona znači u izvanjezičnoj zbilji označuje kao nešto pojedinačno. Samo tada ta riječ ima semantički oblik pojedinačnosti. Označuje li se riječju to što ona znači kao nešto drugo, što nije pojedinačno, riječ će imati drugačiji semantički oblik, a ne oblik pojedinačnosti.

Riječju se to što ona znači kao nešto pojedinačno označuje onda kada se to što znači njome označuje kao pojedinačna izvanjezična situacija. Izvanjezična situacija označena jednom riječju u jednom govornom aktu kao ono što ta riječ znači ne može biti nego pojedinačna. Kada se i u kojim okolnostima to što riječ znači njome označuje kao pojedinačna izvanjezična situacija?

Riječju se to što ona znači označuje kao pojedinačna izvanjezična situacija onda kada se ta riječ u rečenici nalazi ili u funkciji gramatičkoga predikata ili u funkciji gramatičkoga subjekta kojemu predikat otvara mjesto, i kad se odnos među njima ne određuje po gramatičkim svojstvima oblika nego isključivo po značenju. Kaže li se Uči ili Uče, predikatnim su riječima uči i uče to što one znače označene dvije zasebne izvanjezične situacije. Obje su te situacije pojedinačne i u svojoj temeljnoj semantičkoj strukturi nekonkretne. Pojedinačne su zato što se izricanje predikata u svakoj rečenici sa semantičko-pragmatičkoga gledišta može tumačiti kao pojedinačan govorni akt u kojemu se predikatnom riječju to što ona znači označuje kao pojedinačna izvanjezična situacija, neovisno o tome je li ta riječ u jednini ili je u množini.

A nekonkretne su te situacije zato što se leksički sadržaj riječi kojima su označene, sadržaj predikatnih riječi uči i uče, u njima ne može ostvariti i time konkretizirati. Ono što sadrže riječi uči i uče, njihov leksički sadržaj, ne može se ostvariti u onome što se njima u tom njihovu predikatnom obliku označuje, u pojedinačnim izvanjezičnim situacijama koje su tim riječima označene. Stoga im i uz izraženu gramatičku kategoriju lica u tom obliku sadržaj ostaje značenjski bezličan i nekonkretan: uči i uče. Izostaje u rečenici riječ obilježena semantičkom kategorijom pojedinačnosti kojom bi se označila konkretna izvanjezična situacija u kojoj bi se posredstvom te riječi jezično nesporan leksički sadržaj predikatnih riječi mogao ostvariti i time postati značenjski konkretan. Ta riječ je ona kojom se u rečenici izriče subjekt, i to upravo onaj kojemu predikat kategorijom lica i broja u njoj otvara mjesto.

Nekonkretan leksički sadržaj predikatnih riječi značenjski konkretnim mogu dakle učiniti samo subjektne riječi kojima je predikatnim riječima u rečenici otvoreno mjesto, riječi koje se na to mjesto u reče-

nicu uvrštavaju. Tim se riječima tada to što one znače označuje kao pojedinačna izvanjezična situacija koja je u svojoj temeljnoj semantičkoj strukturi konkretna. Kaže li se Učenik uči ili Učenici uče, subjektivnim su riječima učenik i učenici u tim rečenicama to što one znače u izvanjezičnoj zbilji označene dvije konkretne izvanjezične situacije u kojima se ostvaruje nekonkretan leksički sadržaj predikatnih riječi uči i uče. A konkretne su, u svojoj pojedinačnosti, te situacije zato što se u njima ne ostvaruje i time konkretizira samo leksički sadržaj riječi kojima su označene, subjektivnih riječi učenik i učenici, nego se ostvaruje i time konkretizira i leksički sadržaj predikatnih riječi, uči i uče, koje kao značenjski nekonkretne svojim gramatičkim kategorijama lica i broja subjektivnim riječima u rečenici otvaraju mjesto. Bez konkretizacije leksičkoga sadržaja predikatnih riječi subjektivnim riječima, kojima je predikatnima u rečenici otvoreno mjesto, rečenice bi bile značenjski nepotpune i u komunikaciji ih se ne bi moglo valjano razumjeti.

Ono što je pojedinačno, i čega u pojedinačnosti ima samo jedno, nije brojivo, po značenju se ne može brojiti. Riječi kojima se to što one znače u izvanjezičnoj zbilji označuje kao nešto pojedinačno, kao konkretna ili kao nekonkretna izvanjezična situacija, imaju semantički nebrojiv oblik pojedinačnosti, značenjski su obilježene tim oblikom. Taj je oblik jedan od oblika semantičke kategorije nebrojivosti. U rečenici su njime obilježene subjektivne i predikatne riječi. Bitno je svojstvo semantički nebrojiva oblika riječi to da riječima koje zahvaća neutralizira opreku po značenju među oznakama u gramatičkoj kategoriji broja i time dokida mogućnost da se njima to što znače označuje kao jedno i kao mnogo, u opreci jedno prema drugomu. Riječima zahvaćenim semantički nebrojivim oblikom pojedinačnosti to što te riječi znače može se i u jednini i u množini označiti ili samo kao nešto konkretno ili samo kao nešto nekonkretno, a nikako, po odnosu brojivosti, kao jedno i kao mnogo.

Subjektivna i predikatna riječ u semantički nebrojivu obliku pojedinačnosti osim svoje gramatički utemeljene sintaktičke funkcije dobivaju u rečenici, kako se vidi, i svoju semantički utemeljenu sintaktičku funkciju. Pojedinačnost kao semantički nebrojiv oblik ni subjektivna ni predikatna riječ nemaju same po sebi, kao leksemi, nego ga dobivaju po značenjskom odnosu jedne prema drugoj u rečenici, kao sintaktičke kategorije gramatičkoga rečeničnog ustrojstva određene po značenju. Tim se riječima u takvu sintaktičkom položaju ono što one znače iz značenjskog odnosa jednih prema drugima u izvanjezičnoj zbilji označuje kao

nešto pojedinačno, nešto što se ne može brojiti, označuje se kao pojedinačna konkretna i nekonkretna izvanjezična situacija.

Zbog neutralizacije opreke po značenju među oznakama u gramatičkoj kategoriji broja semantički nebrojivim oblikom pojedinačnosti subjektivnim se i predikatnim riječima to što one znače kao nešto pojedinačno i nebrojivo označuje i onda kad su te riječi u množini, jednako kao i kad su u jednini. I u jednini i u množini tim se riječima ono što one znače u izvanjezičnoj zbilji označuje kao pojedinačna nebrojiva situacija, konkretna i nekonkretna. I ono što se označuje riječima učenik i uči u rečenici Učenik uči i ono što se označuje riječima učenici i uče u rečenici Učenici uče pojedinačne su i nebrojive izvanjezične situacije, konkretne i nekonkretne. Izvanjezičnih situacija označenih riječima učenici i uče u rečenici Učenici uče nema više – da bi ih se moglo brojiti – zato što su te riječi tu u množini. Iz odnosa po značenju među tim riječima, konkretnosti (učenici) i nekonkretnosti (uče), koje su u svojoj pojedinačnosti nebrojive, i njima se to što one znače u izvanjezičnoj zbilji označuje samo kao pojedinačna nebrojiva situacija, konkretna (učenici) i nekonkretna (uče), jednako kao i riječima učenik i uči u rečenici Učenik uči.

Po značenju je pojedinačno i nebrojivo, ne može se brojiti, ono što se riječju označuje uvijek samo kao značenjski jedno, bez opreke prema mnogo. Nasuprot tomu, brojiti se po značenju može ono što se riječju označuje kao značenjski jedno u opreci prema mnogo, npr. u rečenicama Sreo sam učenika i Sreo sam učenike. Tu se to što riječ učenik znači u prvoj rečenici označuje kao pojedinačan brojiv predmet, a ne kao pojedinačna nebrojiva situacija, a u drugoj kao mnogo takvih istorodnih predmeta. U prvoj je rečenici riječ učenik obilježena jednošću a u drugoj mnogošću onoga što znači. Jednost i mnogost značenjska su obilježja semantičke kategorije brojivosti, njezina semantički brojiva oblika cjelovitosti (Peti 1998). Ta brojivost riječi, kao jednost i kao mnogost, ima u jeziku i svoj gramatički izraz: jedninu i množinu, kao oznake gramatičke kategorije broja: učenik i učenici. Riječ učenik u navedenom je kontekstu po značenju cjelovita tek kad se uzmu zajedno oba njezina po značenju međusobno povezana gramatička oblika, jedninski i množinski. Oba su ta gramatička oblika te riječi, pretpostavljajući jedan drugoga, obuhvaćena njezinim semantički brojivim oblikom cjelovitosti.

Postavlja se sada pitanje: ne označuje li se i u rečenicama Učenik uči i Učenici uče ono što riječi učenik i učenici znače kao jedno u opreci prema mnogo, kao pojedinačan brojiv predmet prema mnogo takvih istorodnih predmeta? Nije li i to što te riječi u tim rečenicama znače po značenju

brojivo? Nisu li i tu te riječi obilježene jednošću i množošću kao značenjskim obilježjima semantičke kategorije brojivosti, njezina semantičkog oblika cjelovitosti, i nema li i tu ta brojivost jedninu i množinu kao svoj gramatički izraz? Potvrđan ili niječan odgovor na to pitanje moguće je dati ovisno o gramatičkom kontekstu u kojemu se riječi učenik i učenici u tim rečenicama promatraju po značenju.

Kontekst u kojemu su se riječi učenik i učenici u tim rečenicama ovdje dosada promatrale po značenju bitno je različit od konteksta u kojemu se te riječi po značenju promatraju u rečenicama Sreo sam učenika i Sreo sam učenike. Riječi učenik i učenici u rečenicama Učenik uči i Učenici uče po značenju su se ovdje kao subjekti dosada promatrale u gramatičkom kontekstu u kojemu ih se iz odnosa s njihovim predikatima, uči i uče, definiralo isključivo po značenju, gramatički odnos među njima pretpostavljajući kao već uređen i zadan. U tom kontekstu i riječju se učenik i riječju učenici ono što one znače iz odnosa po značenju s predikatnim riječima uči i uče u izvanjezičnoj zbilji označuje kao pojedinačna situacija. Ta je situacija, u svojoj pojedinačnosti, nebrojiva. To što u tom kontekstu znače riječi učenik i učenici ne može se brojiti. Gleda li se naime odnos subjekta i predikata samo po značenju, a ne i po gramatičkim svojstvima oblika kojima se subjekt i predikat izriču, predikatnom se riječju u izvanjezičnoj zbilji to što ona znači označuje kao nekonkretna izvanjezična situacija, a subjektom to što ona znači kao konkretna izvanjezična situacija. Konkretna i nekonkretna izvanjezična situacija u značenjskoj su opreci jedna prema drugoj, kao članovi opreke kategorije izvanjezične situacije⁴. Stoga se obje i mogu valjano razumjeti jedino iz te kategorijalno određene opreke.

No riječi se učenik i učenici u rečenicama Učenik uči i Učenici uče kao subjekti mogu promatrati i u gramatičkom kontekstu koji se razlikuje od netom opisanoga. To je kontekst u kojemu se, kao i u rečenicama Sreo sam učenika i Sreo sam učenike, tim riječima to što one znače u izvanjezičnoj zbilji ne označuje kao pojedinačna situacija koja je nebrojiva, nego se označuje kao pojedinačan predmet koji je brojiv, jedan u opreci prema mnogo: učenik – učenici.⁵ Uspostavljanjem navedene opreke

⁴ Vidi bilješku 2.

⁵ Valja razlikovati predmet koji se u tom kontekstu tim riječima označuje od objekta koji se njima izriče. Pojmovi se 'predmet' i 'objekt' ne odnose na istu zbilju. 'Objekt' je tu gramatički pojam, a 'predmet' semantički. Prvim se označuje odnos glagolske riječi

to što te riječi u tom kontekstu znače postaje brojivo, može se po značenju brojiti.

Koji je to kontekst? To je kontekst u kojemu se riječi učenik i učenici u rečenicama Učenik uči i Učenici uče po značenju promatraju tako da ih se iz odnosa s njihovim predikatima značenjski ne definira isključivo po značenju tih predikata, njihovu značenjskom obilježju nekonkretnosti, nego ih se iz tog odnosa definira po gramatičkim svojstvima predikata koji tim subjektivnim riječima u rečenici otvaraju mjesto. To je odnos između subjekta i predikata po gramatičkoj sročnosti, u kojemu je subjektivna riječ ovisna o predikatnoj koja joj u rečenici otvara mjesto, a ne obratno. U tom kontekstu jedninski oblik predikatne riječi otvara u rečenici mjesto subjektivnoj riječi u jednini, s leksičkim značenjem koje ona ima, i ništa više. S druge strane, množinski oblik predikatne riječi otvara mjesto subjektivnoj riječi u množini, s leksičkim značenjem koje ta riječ ima, i ništa više.

Uzimanjem u obzir samo gramatičkoga odnosa među predikatnom i subjektivnom riječju, po sročnosti, odnos se subjekta i predikata po značenju dokida, i iz njihova se odnosa samo po gramatičkim svojstvima oblika kojima se subjekt i predikat izriču uspostavlja novi odnos po značenju koji je tu jedino moguć, odnos među subjektivnim riječima u tim rečenicama, učenik i učenici, kao odnos jednosti onoga što se označuje riječju učenik prema mnogosti onoga što se označuje riječju učenici. U dokinutom odnosu subjektivnih riječi učenik i učenici prema predikatnima po značenju, odnosu u kojemu su sada među njima na snazi samo gramatička svojstva oblika kojima se subjekt i predikat izriču, subjektivnim se riječima to što one znače u izvanjezičnoj zbilji više ne označuje kao nešto pojedinačno što je nebrojivo, kao pojedinačna konkretna situacija, u opreci prema nekonkretnoj, nego se to što te riječi znače označuje kao nešto brojivo, nešto čega ima u rasponu od jedno do mnogo, označuje se kao pojedinačan brojiv predmet, jedan u opreci prema mnogo takvih istorodnih predmeta. Gramatička je kategorija broja, s oznakama jednine i množine (učenik – učenici), koja tu sada stupa na snagu, legitiman gramatički izraz te brojivosti: jedninskim se oblikom riječi to što ona znači izriče kao jedno, 'učenik', a množinskim kao mnogo, 'učenici'.

---

prema imenskoj u kojemu od kosih padeža ili prema kakvu prijedložnom izrazu, a drugim način na koji se to što riječ znači njome označuje u izvanjezičnoj zbilji.

I dok su u navedenom kontekstu jednina i množina za riječi učenik i učenici dvije po značenju međusobno povezane oznake gramatičke kategorije broja, izraz su njihove brojivosti, dotle u kontekstu u kojemu se imenskim riječima učenik i učenici to što one znače u izvanjezičnoj zbilji označuje kao pojedinačna nebrojiva situacija, jednina i množina za te riječi nisu dvije po značenju međusobno povezane oznake gramatičke kategorije broja, nisu izraz njihove brojivosti, i to zato što značenje tih riječi u tom kontekstu nije brojivo. U tom su kontekstu za te riječi jednina i množina kao po značenju međusobno povezane oznake gramatičke kategorije broja neutralizirane, nisu na snazi. Povezanost po značenju među njima tu izostaje i ostaje samo povezanost po gramatičkom obliku.

Na osnovi izloženoga može se zaključiti: rečenice su Učenik uči i Učenici uče dvoznačne. Dvoznačne su te rečenice zato što se subjektivnim riječima učenik i učenici to što te riječi znače u tim rečenicama može označiti i kao nešto nebrojivo, kao pojedinačna nebrojiva situacija koja je konkretna, pa tada te riječi imaju semantičko svojstvo nebrojivosti, nebrojivošću su obilježene kao semantičkom kategorijom, a može se označiti i kao nešto brojivo, kao pojedinačan brojiv predmet, jedan u opreci prema mnogo, pa tada te riječi imaju semantičko svojstvo brojivosti, obilježene su brojivošću kao semantičkom kategorijom. U samo jednom gramatičkom obliku imenskih riječi u tim rečenicama, subjektivnom nominativu, u dva se različita gramatička konteksta nalaze dva njihova sintaktički mjerodavna semantička oblika: semantički nebrojiv oblik pojedinačnosti (učenik, učenici), s konkretnošću kao jednim od njegovih značenjskih obilježja, u opreci prema nekonkretnosti (uči, uče), i semantički brojiv oblik cjelovitosti (učenik – učenici), s jednošću i mnogošću kao svojim značenjskim obilježjima.

Nebrojivost onoga što znače subjektivne riječi učenik i učenici u rečenicama Učenik uči i Učenici uče nije tim riječima imanentna. Ta je nebrojivost tu posredovana nebrojivošću onoga što u tim rečenicama znače predikatne riječi uči i uče. Po samim gramatičkim oblicima riječi učenik i učenici, s obje oznake gramatičke kategorije broja, jedninom i množinom, očekivalo bi se da je to što te riječi znače bezuvjetno brojivo, kao jedno i kao mnogo. No nije tako. Brojivost i nebrojivost onoga što riječi znače ne ovise o gramatičkim oblicima tih riječi, nego o njihovim semantičkim oblicima. Semantički je oblik riječi određen načinom na koji se riječju to što ona znači označuje u izvanjezičnoj zbilji. Koji će se od načina označavanja u izvanjezičnoj zbilji onoga što riječ znači aktualizirati, tj. koji će

semantički oblik koja riječ imati, ovisi o gramatičkom kontekstu u kojemu se ta riječ nađe.

Nađu li se subjektne riječi učenik i učenici u gramatičkom kontekstu u kojemu im se značenje ne određuje izravno po značenju predikatnih riječi uči i uče, nego im se tim riječima po gramatičkim svojstvima oblika u rečenici samo otvara mjesto, a značenje im se određuje iz njihova međusobnog odnosa po značenju (učenik – učenici), tada je ono što riječi učenik i učenici znače brojivo, kao jedno i kao mnogo. Tada te riječi, označujući to što znače u izvanjezičnoj zbilji kao cjelovite pojedinačne predmete, od jedan do mnogo, imaju semantički brojiv oblik cjelovitosti. Nađu li se, s druge strane, subjektne riječi učenik i učenici u gramatičkom kontekstu u kojemu im se značenje određuje isključivo po značenju predikatnih riječi uči i uče, koje im u rečenici otvaraju mjesto, tada ono što riječi učenik i učenici znače nije brojivo, ne može se brojiti, nego se iz odnosa po značenju s predikatnim riječima, koje značenje je nekonkretno, može odrediti samo kao značenjski konkretno. Sa značenjskim obilježjem konkretnosti, označujući to što znače u izvanjezičnoj zbilji kao pojedinačnu konkretnu situaciju, te riječi tada imaju semantički nebrojiv oblik pojedinačnosti.

Predikatnim se riječima uči i uče u rečenicama Učenik uči i Učenici uče u dva govorna akta označuju dvije pojedinačne izvanjezične situacije koje su značenjski nekonkretne: uči i uče. Nekonkretna izvanjezična situacija označena predikatnom riječju u njezinu finitnom obliku u svojoj je pojedinačnosti semantički strukturirana tako da nije brojiva, kao značenjski entitet ne može ju se brojiti, na način na koji se kao značenjski entitet može brojiti ono što se imenskom riječju u izvanjezičnoj zbilji označuje kao pojedinačan cjelovit predmet, u rasponu od jedan do mnogo, npr učenik – učenici.

Semantičko svojstvo nebrojivosti nekonkretne izvanjezične situacije označene predikatnom riječju u predikatnih riječi neutralizira za te riječi opreku po značenju među oznakama gramatičke kategorije broja, jedninom i množinom, uči i uče, i time značenje tih riječi čini nebrojivim. Stoga postojeće oznake gramatičke kategorije broja u tih riječi tom njihovom nebrojivu značenju ne mogu biti gramatički izraz. Jednina i množina kao oznake gramatičke kategorije broja mogu biti gramatički izraz samo značenju riječi koje je brojivo. Ne mogavši biti gramatički izraz brojivosti značenja riječi koje su njima obuhvaćene, oznake gramatičke kategorije broja u predikatnih riječi dobivaju funkciju koja je gramatički sasvim formalna, ali izuzetno važna. Ta se funkcija sastoji u tome da

predikatne riječi svojim isključivo gramatičkim svojstvima u rečenici otvaraju mjesto imenskim riječima značenje kojih u određenom gramatičkom kontekstu može biti brojivo, npr. učenik – učenici. S neutraliziranim oprekom po značenju među oznakama u gramatičkoj kategoriji broja i sa značenjem koje je i u jednini i u množini jednako nebrojivo, označujući u oba slučaja samo pojedinačnu nekonkretnu izvanjezičnu situaciju, predikatne riječi (uči i uče) svojim gramatički samo formalnim jedninskim i množinskim oblikom otvaraju u rečenici mjesta subjektivnim riječima značenje kojih može biti brojivo.

Nekonkretnih izvanjezičnih situacija označenih predikatnom riječju uče nema više zato što je ta riječ u množini, prema jednoj koja bi bila označena predikatnom riječju uči, u jednini. Izvanjezična situacija označena predikatnom riječju uče nije ni jedna niti ih ima mnogo, nego je samo nekonkretna i u svojoj pojedinačnosti nebrojiva. A takva je i izvanjezična situacija označena predikatnom riječju uči. Tvrdnja o pojedinačnosti situacije označene množinskim oblikom predikatne riječi nije u suprotnosti s već utvrđenom okolnošću da predikatna riječ uče i kad joj je množinski oblik značenjski neutraliziran upravo tim oblikom može u rečenici otvoriti mjesto imenskoj riječi u množini kojom se ono što ta riječ znači u izvanjezičnoj zbilji može označiti kao mnogo pojedinačnih brojivih predmeta, npr. učenici. To da predikatna riječ uče u rečenici otvara mjesto imenskoj riječi značenje koje može biti brojivo, kao mnogo, nije dokaz da i ona sama ima takvo značenje, tj. da se to što znači njome u izvanjezičnoj zbilji označuje kao mnogo. Označujući to što znači samo kao nekonkretno i pojedinačno, dakle nebrojivo, predikatna riječ uče otvara u rečenici mjesto riječi kojom se to što ona znači može označiti kao mnogo, dakle brojivo. Iz toga je moguće zaključiti da gramatički oblik predikatne riječi uče, oblik množine, nije u funkciji njezina semantičkog oblika, oblika pojedinačnosti, s nekonkretnošću kao njegovim značenjskim obilježjem, nije gramatički izraz značenja same te riječi. Funkcija je množinskoga oblika predikatne riječi tu samo gramatička: da u rečenici otvori mjesto subjektivnoj riječi u množini, značenje koje tada može biti brojivo.

Značenje je subjektivnih riječi brojivo onda kad se njima to što one znače u izvanjezičnoj zbilji označuje kao pojedinačan cjelovit predmet, jedan u opreci prema mnogo. Tada je odnos tih riječi prema predikatnima, koje im otvaraju mjesto, određen isključivo gramatički, po sročnosti u licu i broju, neovisno o samom značenju predikatnih riječi, koje je nekonkretno i nebrojivo. Okolnost da predikatne riječi u svom

jedninskom i množinskom obliku (uči i uče) u rečenici otvaraju mjesta subjektnim riječima u jednini i u množini (učenik, učenici) nije u suprotnosti s tvrdnjom o neutralizaciji opreke po značenju u tih riječi među oznakama gramatičke kategorije broja, jedninom i množinom.

Neutralizacija se opreke po značenju među oznakama u gramatičkoj kategoriji broja u predikatnih riječi odnosi na same te riječi, i uvjetovana je onim što te riječi znače, nebrojivošću njihova značenja, a ne odnosi se, ta neutralizacija, nužno i na one riječi u funkciji subjekta kojima predikatne riječi u rečenici otvaraju mjesto. Opreka je među oznakama gramatičke kategorije broja u predikatnih riječi neutralizirana dakle po nebrojivosti značenja tih riječi, a ne po njihovu gramatičkom obliku, koji za te riječi ostaje i dalje gramatički formalno razlikovan: uči – uče. Stoga sam gramatički oblik predikatnih riječi, bez njihova značenja, u svojoj jedninsko-množinskoj razlikovnosti i može imati gramatički važnu funkciju otvaranja mjesta imenskim riječima i u jednini i u množini. Tako se pokazuje da semantička neutralizacija opreke među oznakama u gramatičkoj kategoriji broja u predikatnih riječi tim riječima ne dokida gramatičku mogućnost otvaranja mjesta imenskim riječima u obje po značenju međusobno povezane oznake gramatičke kategorije broja, jednini i množini.

Predikatne riječi funkcioniraju dakle usporedno na dvije razine. Jedna je gramatička, i na njoj su te riječi potpuno samostalne i neovisne o drugim riječima u rečenici: kategorijom lica i broja same sebi u njoj otvaraju mjesto, a po istim ga gramatičkim svojstvima oblika otvaraju u rečenici i drugim riječima. Takva je gramatički izuzetna funkcija predikatnih riječi u rečenici vrlo stabilna i ne podliježe neutralizaciji oznaka gramatičke kategorije broja kojom su te riječi zahvaćene. Druga razina na kojoj funkcioniraju predikatne riječi semantička je razina. Na toj razini te riječi sa svojim nekonkretnim značenjem nisu samostalne. Ovisne su o subjektnim riječima kojima u rečenici otvaraju mjesto. Subjektne riječi predikatnima to njihovo nekonkretno značenje konkretiziraju, upućujući na njegovo ostvarivanje u konkretnoj izvanjezičnoj situaciji koju sobom označuju.

Da bi nekonkretno značenje predikatnih riječi mogle konkretizirati, i same subjektne riječi moraju biti određene po značenju, a ne samo po gramatičkim odnosima s predikatnima, i to tako da im značenje po bitnim semantičkim svojstvima bude kompatibilno značenju predikatnih riječi. U nekonkretnosti onoga što znače jedno je od važnih semantičkih svojstava značenja predikatnih riječi i njegova nebrojivost. Njome je u tih

riječi po značenju neutralizirana opreka među oznakama u gramatičkoj kategoriji broja, jedninom i množinom. Određene po značenju iz opreke sa značenjem predikatnih riječi, da bi ga mogle konkretizirati, i subjektne riječi posredstvom predikatnih dobivaju nebrojivost značenja kao jedno od njegovih važnih semantičkih svojstava. Ta je nebrojivost značenja subjektivnih riječi, uz neutralizaciju njihovih oznaka gramatičke kategorije broja, jednine i množine, na snazi samo onda kad je djelatlan odnos između subjekta i predikata po značenju, kad se među tim dvama glavnim dijelovima rečenice gleda samo taj odnos, uz pretpostavku da je gramatički odnos među njima zadan i već uređen. Čim se subjektivna riječ prestane određivati po značenju iz odnosa sa značenjem predikatne, i počne se iz odnosa s predikatnom određivati samo po gramatičkim svojstvima oblika po kojima joj predikatna u rečenici otvara mjesto, nebrojivost se značenja subjektivnih riječi gubi i te se riječi po značenju počinju određivati iz novouspostavljene opreke po značenju među svojim jedninskim i množinskim oblicima. Tada u njih kao izraz brojivosti njihova značenja stupa na snagu opreka među oznakama u gramatičkoj kategoriji broja, jedninom i množinom.

Da se predikatnom riječju i u množini, a ne samo u jedнини, to što ona znači u izvanjezičnoj zbilji označuje kao nešto pojedinačno i nebrojivo, cjelovita pojedinačna izvanjezična situacija koja je nekonkretna, a ne, kako bi se po njezinu gramatičkom obliku očekivalo, kao nešto čega ima mnogo i što je brojivo, lijepo se vidi iz primjera poput ovih: Vinkovci se već bude, Hrvati imaju more, Ljudi svašta pričaju, Vi dobro napredujete i sl. Predikatnim se riječima bude se, imaju, pričaju, napredujete u tim rečenicama to što te riječi znače u izvanjezičnoj zbilji ne označuje kao nešto čega ima mnogo i što je brojivo, nego se to što te riječi znače označuje kao cjelovita pojedinačna situacija koja je nekonkretna: bude se, imaju, pričaju, napredujete, i u svojoj pojedinačnosti nebrojiva. Najbolje to pokazuju subjektivne riječi, u množini, kojima predikatne riječi svojim množinskim oblikom tu otvaraju mjesto. Tim se riječima (Vinkovci, Hrvati, ljudi, vi) u izvanjezičnoj zbilji ne označuje nešto brojivo, nego upravo obratno: ono na što se njima u izvanjezičnoj zbilji upućuje upućuje se kao na nešto pojedinačno i konkretno, dakle nebrojivo.

Može se dakle zaključiti da gramatička kategorija broja, premda formalno postoji, u predikatnih riječi uči i uče nije na snazi, neutralizirana je semantičkom kategorijom nebrojivosti kojom su te riječi obilježene, njezinim semantički nebrojivim oblikom pojedinačnosti, po kojemu se ono što te riječi znače bez obzira na njihov gramatički oblik u izvanje-

zičnoj zbilji označuje kao nešto pojedinačno, kao pojedinačna izvanjezična situacija koja je nekonkretna. Budući da je ono što se tim riječima označuje i u jednini i u množini pojedinačno i nebrojivo, oznake su gramatičke kategorije broja tih riječi, jednina i množina, u njih gramatički samo formalne. I doista: ne služe izricanju kontekstualno uvjetovanog značenja samih tih riječi, nisu mu gramatički izraz, nego služe samo otvaranju mjesta u rečenici onim riječima koje njihovo nekonkretno značenje konkretiziraju, a to su subjektne riječi.

Jednako kao i sponi, u slučaju imenskoga predikata, sintaktička je funkcija predikatnih riječi primarno gramatička: gramatičkim svojstvima oblika u rečenici otvaraju mjesto subjektivnim riječima koje im konkretiziraju značenje. Ondje gdje zbog neutralizacije gramatičkih svojstava oblika predikatnih riječi otvaranja mjesta subjektivnim riječima po tim svojstvima u rečenici nema, kao u primjeru tipa Pjevalo se cijelu noć, u kojemu dolazi do neutralizacije lica i broja predikatnoga glagola, navedena se gramatička funkcija predikatne riječi dokida, i na snazi ostaje samo semantička: izricanje bezličnosti.

Kako god semantički nebrojiv oblik pojedinačnosti predikatnih riječi neutralizira u njih opreku po značenju u gramatičkoj kategoriji broja, među jedninom i množinom, pa su te oznake u tih riječi gramatički samo formalne, jednako tako taj isti oblik posredno neutralizira opreku po značenju u gramatičkoj kategoriji broja, među jedninom i množinom, i u subjektivnim riječima kojima je predikatnim riječima u rečenici otvoreno mjesto, pa su i u tih riječi oznake gramatičke kategorije broja, jednina i množina, gramatički samo formalne. Nisu izraz brojivosti onoga što te riječi u tom kontekstu znače. Jednina i množina kao oznake gramatičke kategorije broja mogu biti gramatički izraz samo jednosti i mnogosti značenja riječi koje su njima obuhvaćene, a riječi učenik i učenici u navedenom kontekstu tih značenjskih obilježja nemaju.

Budući da je pojedinačno i po značenju nebrojivo ono što subjektivnim riječima u rečenici otvara mjesto, a to su predikatne riječi, bile one u jednini ili u množini: uči i uče, iz tog se odnosa po značenju subjektivnih riječi s predikatnima kao pojedinačno i nebrojivo mora definirati i ono čemu je predikatnim riječima u rečenici otvoreno mjesto, a to su subjektne riječi, bez obzira na oznaku gramatičke kategorije broja: učenik i učenici. Spoj onoga što je po značenju nebrojivo s onim što bi po značenju bilo brojivo u rečenici nije moguć.

Izvanjezična situacija označena riječima učenici i uče u rečenici Učenici uče i riječima učenik i uči u rečenici Učenik uči označuje se jednako kao

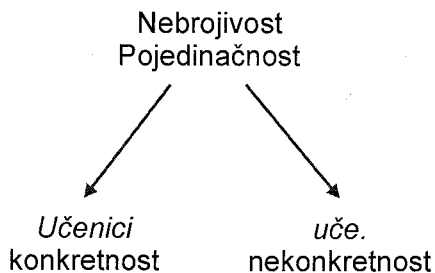
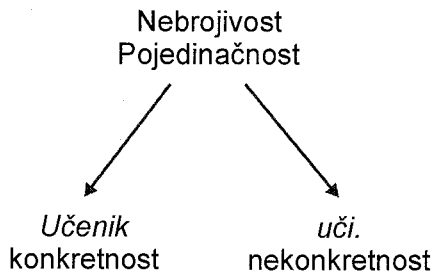
pojedinačna i kad su te riječi u jednini i kada su u množini. Jednina i množina tih riječi kao oznake gramatičke kategorije broja tada nisu na snazi, neutralizirane su semantičkom kategorijom nebrojivosti, njezinim semantički nebrojivim oblikom pojedinačnosti, kojega su značenjska obilježja konkretnost i nekonkretnost. Umjesto obilježja jednosti i mnogosti, koja su na snazi onda kad se riječima to što one znače u izvanjezičnoj zbilji označuje kao pojedinačan brojiv predmet, kad se riječima to što one znače u izvanjezičnoj zbilji označuje kao pojedinačna izvanjezična situacija, na snazi su obilježja konkretnosti i nekonkretnosti. Izvanjezična situacija označena riječju kao ono što ta riječ znači ne može biti ni samo jedna, u opreci prema mnogo, niti ih može biti više, nego, kao pojedinačna, bez te opreke, može biti ili samo konkretna ili samo nekonkretna. Izvanjezične situacije međusobno se i ne razlikuju po tome što ih ima jedna u opreci prema mnogo, nego se jedna izvanjezična situacija od druge razlikuje po tome što je jedna konkretna a druga nekonkretna.

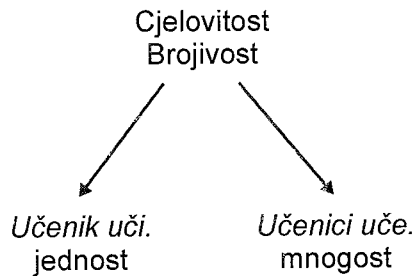
Semantički nebrojiva oblika pojedinačnosti subjektne se riječi oslobađaju onda kad se oslobode veze s predikatnim riječima po značenju, i s tim riječima zadrže još samo formalnu povezanost po gramatičkim svojstvima oblika kojima se subjekt i predikat izriču, tj. kad se počnu definirati iz odnosa s predikatnim riječima samo po sročnosti, kao riječi u nominativu kojima je mjesto u rečenici otvoreno predikatnim riječima s kojima se one slažu u licu i broju. Tada se, međutim, dokidanjem opreke po značenju predikatnih riječi sa subjektima, iz opisa odnosa među njima gubi metodološki valjana mogućnost da se predikatnim riječima na semantičkoj razini protumači nekonkretnost njihova značenja. Zbog toga je osim po gramatičkim svojstvima oblika u opis odnosa subjekta i predikata nužno uvesti i tumačenje povezanosti među njima po značenju.

Dok je primarna sintaktička funkcija predikatne riječi da određenom gramatičkom oznakom kategorije lica subjektnoj riječi u rečenici otvori mjesto, primarna je sintaktička funkcija subjektne riječi da kao riječ u nominativu upućivanjem na konkretnu izvanjezičnu situaciju posreduje u konkretiziranju leksičkoga sadržaja predikatne riječi. Gramatičkim svojstvima svog oblika predikatna riječ omogućuje subjektnoj da se u rečenici uopće pojavi, kao riječ u nominativu, a subjektna riječ semantičkim svojstvima svog oblika predikatnoj riječi omogućuje da joj se nekonkretan leksički sadržaj značenjski konkretizira. Sa sintaktičkoga gledišta predikatni je oblik riječi gramatički proziran a semantički

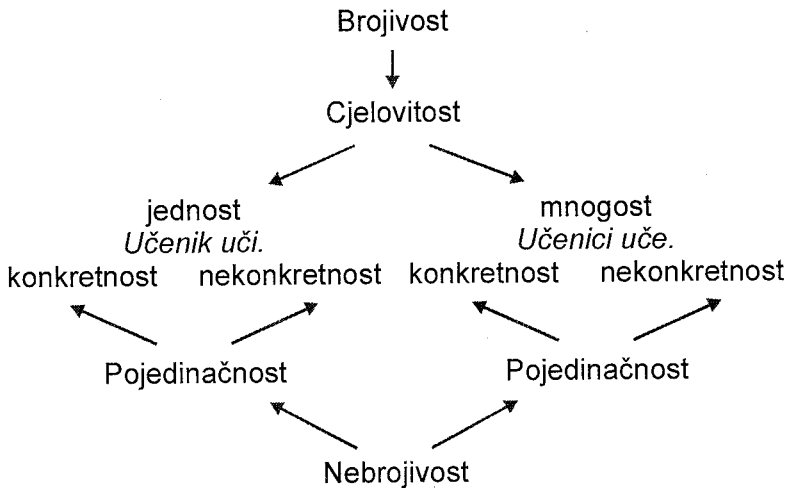
neproiziran, za razliku od subjektnoga, koji je neproziran gramatički (pa otuda instaliranje subjekta po semantičkim kriterijima i u kose padeže), a proziran semantički (pa otuda mnoštvo značenja koja mu se olako pripisuju). Uvođenjem u opis odnosa subjekta i predikata po značenju, ovdje se oblike subjekta i predikata pokušava učiniti prozirnima i gramatički i semantički.

Po tome kako se u rečenici Učenik uči to što riječ učenik znači označuje u izvanjezičnoj zbilji, kao pojedinačna nebrojiva situacija ili kao pojedinačan brojiv predmet, tom se riječju može izricati i značenje konkretnosti, koje je nebrojivo, i značenje jednosti, koje je brojivo. Značenje konkretnosti tom se riječju izriče zato što se ono što ona znači u odnosu po značenju s predikatnom riječju označuje kao nešto konkretno, a značenje jednosti izriče se tom riječju u opreci prema značenju mnogosti, koja se, mnogost, tom riječju izriče u rečenici Učenici uče. I u rečenici Učenici uče osim značenja mnogosti imenskom se riječju u nominativu izriče i značenje konkretnosti, a glagolskom riječju u indikativu značenje nekonkretnosti. Za te se rečenice mogu dakle načiniti ovakve sheme:

Sve se to pregledno može prikazati i na jednoj shemi:

Konkretna izvanjezična situacija uz pojedinačnu imensku riječ u nominativu u funkciji subjekta ne odgovara konkretnoj izvanjezičnoj situaciji ili kontekstu po kojima se u obavijesnom ustrojstvu rečenice obavijesni subjekt po situacijski ili kontekstualno uvjetovanoj količini obavijesti koju nosi određuje kao onaj koji je odnekud već poznat, prema obavijesnom predikatu koji se iz nekonkretne izvanjezične situacije ili konteksta po količini obavijesti koju nosi određuje kao onaj koji je još nepoznat. Konkretna i nekonkretna izvanjezična situacija ili kontekst tu se ne označuju riječima kojima se izriču gramatički subjekt i gramatički predikat, nego se kao konkretna i kao nekonkretna određuju po količini obavijesti koju nose iz odnosa jedne prema drugoj, i od rečenice se do rečenice s obzirom na dijelove iskaza na koje se odnose mogu mijenjati, a konkretna su i nekonkretna izvanjezična situacija označene subjektom i

predikatnom riječju uvjetovane gramatičkim kontekstom i značenjski su nepromjenljive.

Kad je iz međusobnog odnosa po značenju jedanput utvrđeno da je subjekt konkretan a predikat nekonkretan, posredstvom modela obavijesnoga rečeničnog ustrojstva (Katičić 1986, 21–24), uključujući intonaciju i mjesto imenske riječi u nizu, moguće je po značenju konkretnosti i nekonkretnosti utvrditi kad je u govornom nizu tipa *Bila je brodica u luci*, koji je sintaktički dvoznačan, imenska riječ *brodica* subjekt a kada predikatno ime. Subjekt je ta riječ onda kad je, kao konkretna, u govoru obilježena neisticajnom intonacijom ili se nalazi na prvom mjestu u nizu, npr. *Bila je brodica u luci* ili *Brodica je bila u luci*, a predikat je onda kad je, kao nekonkretna, u govoru obilježena isticajnom intonacijom ili se nalazi na posljednjem mjestu u nizu, npr. *Bila je brodica u luci* ili *U luci je bila brodica*. Neisticajna intonacija i prvo mjesto imenske riječi u nizu dva su alternativna fonijska izraza značenju konkretnosti te riječi po kojima se ona s tim značenjem u rečenici pouzdano može utvrditi kao pravi gramatički subjekt. Istickajna intonacija i posljednje mjesto imenske riječi u nizu dva su alternativna fonijska izraza, u opreci s prvim dvama, značenju nekonkretnosti te riječi, po kojima se ona s tim značenjem u rečenici pouzdano može utvrditi kao dio imenskoga predikata, predikatno ime (Peti 1997, 198–206).

Ovdje izloženi način tumačenja odnosa subjekta i predikata po značenju, kao konkretnosti i kao nekonkretnosti, s gledišta semantički nebrojiva oblika pojedinačnosti kojim su u rečenici obilježene subjektne i predikatne riječi, sada na nov način osvjetljuje i semantičku strukturu ličnih zamjenica i vlastitih imena. Kao i sve druge riječi, ni lične zamjenice i vlastita imena semantički nebrojiv oblik pojedinačnosti⁶ nemaju, kako se mislilo, same po sebi, kao leksemi, koji su ili samo u jednini (*ja*, *ti*, *on*, *Marko*, *Zagreb*) ili samo u množini (*mi*, *vi*, *oni*, *Hrvati*, *Trpimirovići*, *Vinkovci*, *Našice*), nego ga, taj oblik, kao i druge riječi, dobivaju tek, i imaju, jedino u gramatičkom kontekstu u kojemu se njima izriču subjekt i predikat, dakle u subjektnom i predikatnom nominativu. Na ono na što u izvanjezičnoj zbilji upućuju, te riječi upućuju kao na pojedinačan objekt ili osobu samo u tom kontekstu. Samo u tom kontekstu one imaju semantički nebrojiv oblik pojedinačnosti. U drugim gramatičkim

⁶O semantičkom obliku pojedinačnosti u vlastitih imena v. u Peti 1997a.

kontekstima te riječi tog oblika nemaju, gube semantiku pojedinačnosti kojom su u njemu obilježene i u rečenici se ponašaju kao sve ostale imenice. No o svemu tome podrobnije u novom članku.

Literatura

- Abraham, Werner i dr. (1974): Terminologie zur neueren Linguistik, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 340–341, 434.
- Babić, Stjepan i dr. (1991): Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika (Nacrti za gramatiku), Zagreb.
- Barić, Eugeniya i dr. (1997): Hrvatska gramatika, Zagreb.
- Denzin, N.K. (1998): Definition of the Situation, u: Concise Encyclopedia of Pragmatics, 196–200.
- Katičić, Radoslav (1971), Subjekt i predikat, Jezikoslovni ogledi, Zagreb.
- Katičić, Radoslav (1986): Sintaksa hrvatskoga književnog jezika (Nacrt za gramatiku), Zagreb.
- Lakoff, George (1990): Women, Fire, and Dangerous Things, The University of Chicago Press, 64–67.
- Lasnik, Howard i Uriagereka, Juan (1988): A Course in GB Syntax: Lectures on Binding and Empty Categories, Cambridge, Massachusetts, The MIT Press, 54–64.
- Lyons, John (1994): Semantics: 2, Cambridge University Press, 430–438 i 469–475.
- Mey, Jacob L. (ed.) (1998): Concise Encyclopedia of Pragmatics, Odeuse University, s. v. Subject, str. 254.
- Mihaljević, Milan (1998): Generativna sintaksa i semantika, HFD, Zagreb.
- Perlmutter, David M. (ed.) (1983): Studies in Relational Grammar 1, The University of Chicago Press.
- Peti, Mirko (1997): Oblici nebrojivosti u hrvatskom jeziku (dokt. disertacija, rkp.), Zagreb.
- Peti, Mirko (1997a): Koje su imenske riječi etnici i etnonimi?, Folia onomastica Croatica 6, Zagreb.
- Peti, Mirko (1998): Kojoj skupini imenskih riječi pripadaju *pluralia tantum*?, Rasprave IHJJ, Zagreb.
- Pranjeković, Ivo (1995): Sintaksa hrvatskoga jezika, udžbenik za 3. razred gimnazije, Zagreb.
- Quasthoff, U.M. (1998): Context, u: Concise..., 157–165.
- Raguž, Dragutin (1997): Praktična hrvatska gramatika, Zagreb.

- Samardžija, Marko (1993): Gramatika zavisnosti i teorija valentnosti, u: Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog jezika, Zagreb, 1–14.
- Silić, Josip (1993): Valentnost i sintaksa, u: Kontrastivna analiza..., Zagreb, 15–27.
- Simeon, Rikard (1969): Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva, Zagreb.
- Težak – Babić (1996): Gramatika hrvatskoga jezika, Zagreb.
- Walter, Hilmar (1984): O semantici kategorije broja u okviru glagolske sisteme srpskohrvatskog jezika, Naučni sastanak slavista u Vukove dane (Referati i saopštenja), 13/1, Beograd, 259–267.
- Welte, Werner (1974): Moderne Linguistik: Terminologie/Bibliographie N–Z, Ein Handbuch und Nachschlagewerk auf der Basis der Generativ Transformationellen Sprachtheorie, München.

What do Subject and Predicate Mean?

Summary

In addition to the grammatical categories of form by which they are expressed, the subject and predicate need to be defined by means of the semantic characteristics of the forms by which the subject and predicate words are marked. Subject and predicate words are marked by the semantically uncountable form of individuality. By it, that what they mean in extralinguistic reality is marked as something individual, as an individual concrete and non-concrete extralinguistic situation. Concreteness is a semantic characteristic of the subject word, and non-concreteness is a semantic characteristics of the predicate word, their semantically uncountable form of individuality. The concreteness of the subject and non-concreteness of the predicate are in an opposition one to the other and outside this opposition they cannot be properly understood and adequately explained.

Key words: subject, predicate, individuality, concreteness, non-concreteness

Ključne riječi: subjekt, predikat, pojedinačnost, konkretnost, nekonkretnost